

ти її знову.

У зв'язку з цим наведемо один з пунктів вимог до дисертаційних робіт [1]: «В огляді літератури здобувач окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, здобувач повинен назвати ті питання, що залишились невирешеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми...».

Вкажемо, що обговорення цих вимог може бути окремою темою для семінарських занять з дисципліни, що розглядається.

Окремою темою семінарських занять може стати і питання, яке необхідно обов'язково розглянути під час лекції – питання визначення терміну «історія розвитку». Тут ситуація мабуть така ж, як і у випадку з філософією наук, коли мається декілька різних теорій щодо розвитку науки взагалі (у зв'язку з цим вкажемо на теорію наукових революцій Т. Куна, а також на теорію послідовного розвитку науки К. Поппера). Існуюче різноманіття думок щодо історії розвитку (у нашому випадку – фізики) свідчить, що розділ історичної науки, який займається саме розвитком фізики, знаходиться ще в зачатковому стані. Тому є простір для відповідних самостійних досліджень.

І знов виникає питання мети цих досліджень. Задача історичного дослідження – вибір з сукупності історичних явищ, що стали нам відомі, ті, які мають значення для створення адекватної історичної картини розвитку, та викрити існуючи між ними зв'язки таким чином, щоб сучасне становище було їх наслідком.

При цьому історичне дослідження буде само, деякою мірою, історією, тобто явищем, яке має свої історичні наслідки. Та само воно (історичне дослідження розвитку фізики) є необхідним результатом історії розвитку взагалі, та фізики, окремо.

Тобто історичне дослідження само є учасником (активним чи пасивним) історії (наприклад, відповідні історичні дослідження часів діалектичного матеріалізму впливали на хід розвитку радянської фізики).

Література

1. Основні вимоги до дисертації та авторефератів дисертацій // Бюлетень ВАК України. – 2000. – №2. – с. 9-19. – (спеціальний випуск).
2. Эйнштейн А. Эволюция физики / А. Эйнштейн, Л. Инфельд. – М.-Л.: Гостехиздат, 1948. – 268 с.

ПРОБЛЕМИ НАРОДНОЇ ШКОЛИ ТА РІДНОЇ МОВИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВЧЕННІ К.Д. УШИНСЬКОГО

Евтух М.Б. (м. Київ)

Оскільки сьогодні гостро постала проблема реформування освіти на національному ґрунті, формування у молоді національної самосвідомості, ми вирішили звернутися до такого аспекту педагогічного вчення видатного педагога, як проблема народної школи та рідної мови, бо, на наш погляд, нині вона є найбільочішою. Збереження мови і культури набуває у наші дні такої ж важливості, як і екологія.

Відомо, що російський царизм довгий час тримав усі народи, що проживали на території імперії, у неучтві; у XIX ст. народна освіта була однією з найважливіших соціальних проблем, а в кінці 50-х - на початку 60-х років питання освіти, навчання та виховання набули особливої гостроти. Як влучно висловився М. Драгоманов, "уся історія шкіл в Росії за останні сто років є не що інше, як бійка уряду з народом освітою та видумки, як би не дати людям вчитись, - особливо мужикові не дати вчитись навіть просто азбуки"

(М. Драгоманов. Народні школи на Україні // Громада. Українська часопись. - 1878. - № 2. - С 123).

Після скасування в Росії кріпосного права постало питання про реформу системи народної освіти, про нові підходи в розв'язанні актуальних питань навчання й виховання широких кіл трудового народу в умовах розвитку капіталістичних відносин. Першим, хто виступив із гострою критикою станово-кріпосницької системи освіти й виховання, хто "поглянув на справу виховання з філософського погляду і побачив у ньому не питання шкільної дисципліни, дидактики або правил фізичного виховання, а найглибше питання людського духу - "питання життя", був М.І. Пирогов (див.: К.Д. Ушинський. Вибр. твори: У 2-х т. - К., 1983. - Т. 1, 2. - С 144). У своїй статті "Педагогічні твори М.І. Пирогова" К.Д. Ушинський стверджує, що справді це було не тільки "питання життя", а й "найбільше питання людського духу", тому, на думку педагога, якщо філософське розв'язання цього питання може бути відкладене, то у практичній сфері виховання вирішення його потрібне негайно. "Нові покоління, - пише К.Д. Ушинський, - з'являються на світ божий, ростуть і вимагають від нас виховання, а виховання вимагає від нас певного напрямку, певної мети, певного переконання" (там само).

Славнозвісний хірург, що зазнав "і європейської слави, і севастопольських тривог", своїми першими словами про виховання, за свідченням К.Д. Ушинського, "збудив педагогічну думку, яка спала у нас до того часу". Справді, своїм палким виступом М.І. Пирогов розбудив прогресивну громадськість країни. Вперше в Історії Росії соціально-педагогічні проблеми стали предметом суспільного обговорення. Передові люди суспільства намагалися знайти шляхи розв'язання проблем виховання й освіти, відповідь на "питання життя". Цю відповідь на питання, що його поставив перед суспільством М.І. Пирогов, дав Костянтин Дмитрович Ушинський - педагог-філософ, педагог-психолог, педагог-теоретик, видатний мислитель свого часу. Саме він показав, як треба виховувати і кого треба виховувати; він визначив і напрям, і мету виховання; він розробив широку програму реформ всієї системи освіти.

Свої думки щодо загального характеру шкільної освіти і виховання К.Д. Ушинський висловив у статті, яку опублікував у 1857 р. "Про народність у громадському вихованні". Спираючися на аналіз раціональних особливостей громадського виховання у різних народів Європи, педагог розкриває важливу закономірність розвитку освіти, що її називає принципом народності освіти. На думку К.Д. Ушинського, незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів (навчальні предмети, організація навчального процесу, дидактичні прийоми, закони шкільної дисципліни), у кожного з них "своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети". Німецька Педагогіка - наука суто німецька. Ідеал виховання німецької педагогіки - "найсправжніший німець", який прагне до всебічності і системності знань. Розвиток характеру для німецької педагогіки - питання другорядне. В англійському вихованні головну увагу спрямовано на освіту і зміцнення характеру, бо характер, звичка володіти собою відзначає всякого справжнього джентльмена. Громадська освіта тут є справою приватною, а втім, можливо, - робить висновок К.Д. Ушинський, - ніде виховання не пройняте так національним характером, як в Англії. Виховання у англійців вийшло з історії народу і встановлювалося цілком самостійно, тому й характер народу такий, як і характер його виховання. Для французького виховання, на протилежність німецькому, яке шукає розумового розвитку, і англійському, яке спрямоване на формування характеру, головною метою є передача технічних знань. Технічні навчальні заклади Франції є найкращими в Європі. Розкриваючи характерні риси громадської освіти різних народів, їхні виховні ідеали, видатний педагог доходить висновку, що мав неабияке значення у підготовці до проведення реформи освіти в Росії, а саме: оскільки історичні умови життя

народів різні, то й системи народної освіти різних народів будуть мати відмінності, тобто "основи виховання і мета його, а значить, і головний його напрям різні в кожного народу і визначаються народним характером" (там само, с 89). У кожного народу своя особлива національна система, що склалася під впливом певних факторів історичного розвитку, а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим. "Виховні ідеї кожного народу, - пише К.Д.Ушинський, - пронизані національністю більше, ніж будь-що інше, пронизані до такої міри, що неможливо й подумати перенести їх на чужий фунт, і не дивувалися б тоді, чому, переносючи ці ідеї до нас, ми переносимо тільки їх мертву форму, їх знеживлений труп, а не їх живий і оживлюючий зміст" (там само, с 148).

Не тільки шкільне виховання становить усе виховання народу; релігія, природа, сім'я, перекази, поезія, закони, література - все, з чого складається історичне життя народу, становить справжню школу виховання. Тому виховання, побудоване на абстрактних чи іноземних началах, буде діяти на розвиток характеру набагато менше, ніж система, створена самим народом. "Як не можна жити за зразком іншого народу і яким би принагідним не був цей зв'язок, так не можна виховуватись за чужою педагогічною системою, яка б вона не була струнка і добре обдумана. Кожний народ щодо цього повинен випробувати свої власні сили" (там само, с 102-103). Загальною днєю всіх народів є наука, але не для всіх народів, - зазначає педагог, - і не для всіх людей вона становить мету і результат життя. Видатний педагог поставив і таке важливе питання: чи повинне виховання, вивчивши доручений йому характер, "взяти його природні особистості в основу своїх дій", чи не звертати уваги на природні задатки а "створювати на свій власний зразок другу природу для людини".

Спираючись на науково-антропологічні знання та природознавчі дані, К.Д.Ушинський стверджує, що сила характеру, незалежно від його змісту, - "скарб, який нічим не замінюється". Вона черпається тільки з природних джерел душі, а тому виховання повинно над усе "берегти цю силу як основу всякої людської гідності". Але вся сила сліпа, бо "все вирішується нахилами людини і тими переконаннями, які набули в ній сили нахилів" (там само, с 99). Природжені особливості нервової системи не можуть бути знищені, вони лише можуть бути змінені вихованням. "Та хоч які різноманітні людські типи в освічених народів, - пише К.Д. Ушинський, - природа завжди встигає в незліченних характеристичних рисах у зовнішності людини висунути на перший план рису народності, Зовнішність може бути кращим доказом, що і в душі людини риса національності корениться глибше за всі інші" (там само, с 97).

Видатний мислитель доходить висновку, що "є одна лише загальна для всіх успадкована схильність, на яку може розраховувати виховання: це те, що ми зevamo народністю" (там само). Почуття народності К.Д.Ушинський вважає таким сильним у кожної людини, що "в час загибелі всього святого і благородного воно гине останнім". Навіть люди, які оселились на чужині, через багато поколінь можуть забути ім'я своєї батьківщини, але носити в собі її характер, "поки невинні припливи нової крові, нарешті, не згладять його. Отак глибоко і сильно, стверджує педагог, укорінюється елемент народності в людині. А тому, на його думку, народність і є єдиним джерелом життя народу в історії. Вслухаємося в слова педагога-психолога: "Кожному народові судилося відігравати в історії свою особливу роль, і коли він забув цю роль, то повинен зійти зі сцени: він більше не потрібний... Народ без народності - тіло без душі" (там само, с 100).

Усвідомлюючи те, що суспільне буття визначає хід і напрям виховання, його зміст і завдання, К.Д. Ушинський зазначав, що виховання може рухатися вперед тільки з рухом усього суспільства, тобто воно "не веде за собою історії, а йде за нею". А оскільки історія народу - це "процес усвідомлення тієї ідеї, яка криється в його народності", то сам народ і його великі люди прокладають

шлях у майбутнє: виховання тільки йде цим шляхом, і, діючи заодно з іншими громадськими силами, допомагає йти ним окремим особам і новим поколінням. На думку К.Д.Ушинського, громадське виховання, яке зміцнює і розвиває в людині народність, сприяє розвиткові народної самосвідомості, "воно робить сильний і благотворний вплив на розвиток суспільства, його мови, його літератури, його законів... словом, на всю історію" (там само, с 101). У такому вихованні криється велика таїна удосконалення людської природи.

К.Д.Ушинський підкреслював, що громадське виховання тільки тоді буде справжнім, коли його питання стануть громадськими для всіх і сімейними питаннями дня кожного, бо організм нових поколінь у народі "носить у собі можливість збереження і дальшого розвитку історичного характеру народу". Педагог застерігав, що виховання може впливати на сімейний характер людини, але на характер народний - ні, тому ніхто не має права втискувати ідею народності у вузькі рамки нашого ідеалу. Людина, як би високо не була розвинена, завжди стоятиме нижче народу.

Автор закінчує свою статтю ствердженням: "Де нема громадської думки про виховання, там нема громадського виховання" (там само, с 103). Тобто громадське виховання, яке є складовою народності у вихованні, має бути створене самим народом, воно повинне стати результатом широкого обговорення у періодичній і особливо педагогічній пресі. Громадське виховання тільки тоді виявляється дійовим, коли його питання стають життєво важливими для всіх і пробуджують ініціативу самого народу.

З ідеєю про народність в громадському вихованні видатний педагог тісно пов'язував обґрунтування ідеї народної школи як головної ланки загальної середньої освіти: "...Якщо де й має виявлятися народність, то, звичайно, вже в народній школі" (там само, т. 2, с. 63). У багатьох своїх статтях ("Питання про народні школи", "Загальний погляд на виникнення наших народних шкіл", "Недільні школи", "Про засоби освіти через письменність", "Проект учительської семінарії", "Педагогічна подорож по Швейцарії" та ін.) К.Д.Ушинський ставить питання про необхідність загального і обов'язкового навчання. "Основою будь-яких тривалих поліпшень у народному побуті, основою будь-якого руху вперед цивілізації сільського населення повинна обов'язково, неминуче бути народна школа, яка б, вносячи в наші села розумне початкове виховання, відкрила зір і слух, душу й серце народу. Заснування народних шкіл у великих і малих селах - ось, на нашу думку, найнеобхідніше доповнення до "Положення 19-го лютого", - пише педагог-демократ у статті "Питання про народні школи" (там само, с 58). Заснування народних шкіл у селах, на його думку, має бути "найбільшим державним питанням".

Глибоко усвідомлюючи педагогічне значення рідної мови - «наставника роду людського» К.Д.Ушинський висунув три мети навчання рідної мови: 1) розвинути в дітей дар слова; 2) ввести дітей у свідоме володіння скарбами рідної мови; 3) засвоїти логіку мови. Не втратили свого значення поради видатного педагога-психолога про те, що "дар слова" можна розвинути в дітей шляхом поєднання навчання рідної мови з "наочним навчанням", розвитку спостережливості, "зведення спостережень в одну думку", привчання дітей міркувати, висловлювати свої думки словами просто, чітко, строго, логічно. Основою початкового навчання рідній мові він вважав розвиток змістовної і логічно побудованої, грамотної оформленої мови. Усна мова ґрунтується на мисленні, тому він радить давати дітям вправи такі, що збуджують думку і викликають виявлення цієї думки в слові. К.Д.Ушинський переконливо доводив, що логіка природи є "найбільш доступною" і "найбільш корисною" логікою для дітей, що вивчення дітьми "конкретних фактів із оточуючого життя і живої природи" перш за все і забезпечує їх розумовий розвиток і моральне виховання. Тому і завдання перед вчителем ставилося: не тільки навчати дітей грамоти й рахування, а прилучати їх до скарбниці рідної мови, до початку наукових знань

про природу і суспільство, тобто зробити навчання дітей народу розвиваючим. Щоб допомогти вчителям і дітям в цьому плані, К.Д.Ушинський створив навчальні книги "Дитячий світ" та "Рідне слово", які зробили переворот в історії школи Росії. Ці книжки розвивали не тільки мову, мислення, моральність, емоційність дітей, а й спонукали їх пізнавальний інтерес до навколишнього середовища, явищ природи і суспільства. Накреслений педагогом-психологом загальний шлях пізнання дитиною оточуючої дійсності, шлях розвитку її мислення у процесі вивчення рідної мови за допомогою логічних вправ, а саме руху від безпосередніх спостережень предметів і явищ природи до порівняння, узагальнення, нарешті, до спостереження за власним мисленням і вираженням його у слові з великою майстерністю був втілений у цих підручниках.

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА І.Д. КОЛЕСНИКА

Бажан А.Г. (м. Полтава)

Полтавська земля дала світу багато видатних людей – письменників, поетів, вчених в різних галузях науки. Імена одних добре відомі, інші ж менш відомі широкому загалу, а більше – лише вузьким спеціалістам з тих чи інших фахових дисциплін. Аналізуючи різні доступні нам джерела ми зустрічали цілу низку таких маловідомих, а то й зовсім невідомих прізвищ. Таким, на нашу думку, є і лауреат державної премії, видатний учений-агробіолог, академік ВАСГНІЛ (1948) Іван Данилович Колесник (19.01.1900 – 19.01.1953).

Народився він в с. Кустолово Ново-Санжарівського району Красноградського повіту [1] (а нині це с. Кустолово-Суходілка Машівського району Полтавської області). А це ж і моя батьківщина! Прізвище мого дідуся по маминій лінії теж Колісник (в російській транскрипції – Колесник), Іван Никифорович! Я згадав, як колись мої батьки говорили, що двоюрідний брат дідуся був академіком. Та в дитинстві це пройшло якось мимо уваги. І от тепер, через багато років, коли вже давно немає батьків та й інших близьких, хто б міг щось згадати чи підказати, мене зацікавило, хто ж він, мій двоюрідний дід-академік.

На жаль, літературних даних не дуже багато. Хоча дещо все ж таки вдалося з'ясувати...

Про дитячі чи юнацькі роки поки що ніяких даних немає.

Відомо, що 1930 р. Іван Данилович закінчив Полтавський сільськогосподарський інститут. Працював науковим співробітником Українського НДІ плодово-ягідного господарства (1931-1935), старшим науковим співробітником Українського інституту селекції (1935-1938). Кандидат с.-г. наук (1937). З 1938 р. працював у Всесоюзному селекційно-генетичному інституті в Одесі.

У 1939-1941 р.р. І.Д. Колесник – ст. науковий співробітник експериментальної бази "Гірки Ленінські" ВАСГНІЛ, у 1941-1946 р.р. – ст. науковий співробітник ВАСХНІЛ, одночасно (1942-1946 р.р.) заступник начальника Головного управління промисловості рослинного каучуку Міністерства гумової промисловості. Директор НДІ натурального каучуку (1946). Завідувач лабораторією масово-виробничих дослідів ВАСГНІЛ (1947-1953) [1,2].

Під його керівництвом і при безпосередній участі розроблені рекомендації по вирощуванню високих урожаїв проса. У роки Великої Вітчизняної війни Іван Данилович брав участь в розробці і впровадженні у виробництво заходів щодо дослідження додаткових насінних ресурсів, розширення посівних площ і підвищення врожайності картоплі. Вивів нову форму швидко ростучого поля. Приймав участь у розробці та введенні в практику способу посадки картоплі